

→ DEEL 1: TERUG NAAR DE KUST

Eind april stapten oud-columnist van VROM.NL Jos Wassink en zijn roeimaatje Koos Termorshuizen op de fiets voor een zesduizend kilometer lange tocht rond de Noordzee. Op zoek naar duurzaamheid.

Werk in uitvoering aan het strand van Ter Heijde voor meer veiligheid én natuur.

Naar een betere wereld

Groene initiatieven te over, hier in Nederland. Op zijn fietstocht langs de kust zoekt Jos Wassink uit hoe het staat met de uitvoering. “Ik denk: dat halen we nooit.”

Het was de roep van de zee. De zee en, bij ontstentenis daarvan, het water hebben me altijd getrokken. Verlangen naar Den Helder – het klinkt gek, maar het kan. Ik woonde er tot m'n achtste. Voor een klein jochie in de vroege jaren zestig was Den Helder geweldig. Bij vader voorop de fiets door de duinen en langs de dijk – aan de overkant zag je Texel liggen. Eén keer zagen we de slurf van een windhoos over zee trekken. De vissershaven en de visafslag, waar de platvis in rieten manden aan wal werd gehesen. Als er een afgleed, mocht je die meenemen. En dan is er de herinnering aan een bruinvis die zich opeens in het binnenwater vertoonde. Het leven aan de kust was nooit saai. En nu dus langs de kust, op zoek naar een betere wereld.

De *North Sea Cycle Route* is een zesduizend kilometer lange fietsroute rond de Noordzee, langs de kusten van Nederland, Duitsland, Denemarken, Noorwegen, Schotland en Engeland. Sommigen nemen een uitwijk naar Zweden (Oostzee) en ook worden vaak Zuid-Engeland, Frankrijk en België overgeslagen. Dat is een kwestie van interpretatie. Wij gaan er vanuit dat de Noordzee vanaf het Kanaal (tussen Dover en Calais) tot de lijn Bergen – Shetlandeilanden loopt.

BEHEERSINGSDENKEN Aanvankelijk dacht ik dat ik de twee tot drie maanden lange tocht alleen zou afleggen, maar

mijn roeimaatje Koos Termorshuizen had ook interesse. We besloten dat van dit avontuur een verslag moest komen. Maar dan moest het wel ergens over gaan. We moesten een thema kiezen. Het werd duurzaamheid – een begrip dat behoorlijk sleets is geworden, maar dat misschien juist daarom een nieuw onderzoek verdient.

Want wat is duurzaamheid? Misschien gaat het wel over de omslag in denken over technologie. In de vorige eeuw stond technologie tegenover de natuur en kon de mens hiermee de natuur zijn wil opleggen. Dat tij begint te keren. Nu lijkt samenwerken met de natuur de nieuwe aanpak. Cees Veerman van de tweede Deltacommissie zei het zo: “Er is een einde gekomen aan het beheersingsdenken. We moeten nu denken vanuit verschillende hoeken met respect voor het bestaande. Oplossingen moeten duurzaam zijn. We zijn geen baas meer over de natuur, maar deelgenoot van een mondiaal systeem.” Dat werd onze leidraad. We willen weten hoe die nieuwe benadering concreet wordt op de gebieden van visserij, energie en klimaat en kustverdediging. Daarvoor gaan we op bezoek bij bedrijven, individuen en onderzoeksinstituten. Op zoek naar vooruitstrevende ideeën en vernieuwende projecten.

GRAAFMACHINES De ontmoeting met waterbouwgoeroe Ronald Waterman viel in het water: hij had verplichtingen waar

Menselijk ingrijpen heeft het gebied gemaakt zoals het nu is. Vennen werden uitgebaggerd, oevers geplagd en de bomen aan de waterkant gekapt. Dit om de vegetatie zo gevarieerd mogelijk te houden. Het beekje de Rosep markeert het einde van dit gebied. Langs deze meanderende beek is het lekker wandelen. Ga linksaf op de Posthoornseweg.

De terugweg voert door de Oisterwijkse bossen en vennen. Dichtbevolkt Nederland lijkt hier ineens ver weg. De tientallen vennen stammen uit de laatste ijstijd. De meeste zijn gevormd door de wind. Die sleept de laagtes uit en stoot het zand op tot grote hopen eromheen. Later vulden de kommen zich met regenwater. Het Kolkven is als enige uitgesleten door het woeste water van een smeltende ijsvlakte.

Liefhebbers van volksvertier kunnen aansluiten bij Piet Plezier, langs de Venneweg. Een alternatief is snel door te trappen naar Boshuis Venkraai, een veel rustiger plek midden in de bossen.

Op verschillende plekken in het Groene Woud wordt de komende jaren *land art* neergezet.

In de Moerenburg is een gouden boom te zien van de Tilburgse kunstenaar Marieke Hurkens. De dode berk is bedekt met een dun laagje bladgoud.

Een ideaal eindpunt van de fietstocht vormt het trappistenklooster Koningshoeven. Hier werken en bidden twintig trappisten. In het net gerenoveerde proeflokaal zijn de varianten van het trappistenbier en ook diverse kazen te proeven. Dat is pas een echte Brabants Bourgondische afloop! De vogels fluiten nog steeds.

De lengte van deze fietstocht bedraagt zestig kilometer.

Deze route is ook te starten vanaf de stations van Den Bosch, Oisterwijk, Best, Boxtel, Vught of Eindhoven.

www.ovfiets.nl

www.koningshoeven.nl

www.nationalelandschappen.nl

www.hetgroenewoud.com

www.natuurmonumenten.nl

www.natuurlijkbrabant.nl

www.nbks.nl

hij niet onderuit kon. We hadden met hem afgesproken op het smalle strand van Ter Heijde, een kustplaatsje met kleine rode huisjes tussen Hoek van Holland en Kijkduin. Aan de donkere kleur van het zand was te zien dat het kort tevoren opgespoten was. Opspuiten van zand om de afslag door de winterstormen te compenseren is een gebruikelijke methode, maar de ideeën van Ronald Waterman, een geridderd adviseur bij onder andere Rijkswaterstaat, gaan veel verder dan schadeherstel. Hij is de man achter het plan van de tweede kust. Tien, twintig kilometer uit de kust zou een nieuwe duinenrij moeten komen om ons land te beschermen tegen de stijgende zeespiegel. In het tussen-gebied ziet Waterman plaats voor fraaie ecologische zones. De eerste stappen van zeewaartse uitbreiding van de kust zijn al gezet, stelt Waterman in zijn boek *Naar een integraal kustbeleid via bouwen met de natuur*. Voorbeelden zijn de Tweede Maas-vlakte en de jachthaven voor IJmuiden. Ik had hem graag horen beschrijven hoe het uitzicht er vanuit Ter Heijde er over pakweg vijftig jaar uit zou zien. Toen we doorweekt in Ter Heijde aankwamen, zagen we op het informatiebord dat de graafmachines in opdracht van het projectbureau Delflandse Kust al bezig waren Watermans visie te verwerkelijken. *Bouwen aan een veilige kust*, stond er op het bord, met als ondertitel *meer duinen, strand en natuur*. En als je goed keek, zag je de bedoeling: voor de huidige duinen leggen de graafmachines een tweede duinenrij aan met daartussen lager gelegen zand en waterplassen. Nog geen kilometers uit de kust, maar het begin is er.

KROKODILLENVERBLIJF De andere bezoeken in Nederland stonden in het teken van energie en klimaat. Een kwestie die bij de meesten wel tussen de oren is beland, maar die toch nog nauwelijks tot oplossingen heeft geleid, zo bleek uit ons bezoek aan een aantal projecten langs de kust. In Rotterdam bijvoorbeeld is in het kader van het *Rotterdam Climate Initiative* een groot aantal projecten gestart waarmee de havenstad de CO₂-emissie in 2025 hoopt te halveren ten opzichte van 1990. Maar een systeem om de broeikasgasuitstoot te meten is er nog niet, waardoor het effect van de diverse maatregelen onbekend is. Programma-directeur Wiert-Jan de Raaf geeft het manco toe en zegt ernaar te streven om nog dit jaar een CO₂-monitoring operationeel te krijgen. Een mooi voorbeeld is de verwarming van het krokodillenverblijf van Blijdorp met houtsnippers afkomstig van de plaatselijke plantsoenendienst. Stoken op hout wordt als CO₂-neutraal gezien omdat de boom bij de groei van het hout net zoveel CO₂ opneemt als vrijkomt bij verbranding. De Duitse houtoven consumeert 50 ton hout per jaar, wat neerkomt op een besparing van 20.000 kubieke meter gas. Dat is mooi. Maar op het geheel van de broeikasgasemissies van Blijdorp, een van de grootste energiegebruikers van Rotterdam, valt de besparing weg tegen de toename door de uitbreidingen van de diergaarde. Fred Kok houdt in Blijdorp de emissies van de dieren in bij en toont een grafiek met van links naar rechts steeds iets langere staafjes op zijn beeldscherm. Zonder de houtsnippers zou het laatste staafje nog iets langer geweest zijn.

DUURDER Grootscheepse CO₂-reducties verwacht Rotterdam vanaf 2013 dankzij de nieuwe stadsverwarmingsinstallatie

die dan bij de afvalverbrandingsovens van AVR in gebruik genomen zal worden. Maar liefst 50.000 huishoudens zouden van warmte uit afval voorzien kunnen worden. Als er geen behoefte is aan warmte, wordt er elektriciteit mee opgewekt voor 25.000 huishoudens (45 megawatt). Een andere grote bijdrage in CO₂-vermindering verwacht De Raaf van afvang en opslag van CO₂. Maar liefst 60 procent van de doelstelling van het klimaatinitiatief moet daarmee bereikt worden. De huidige weerstand in Barendrecht tegen de voorgenomen CO₂-opslag daar baart hem geen zorgen. Desnoods wordt de eerste locatie buitengaats. De Raaf ziet daar geen onoverkomelijke problemen in. Al ontkent hij niet dat het wel duurer uit zal pakken. Samengevat bruist het in Rotterdam van de ideeën en projecten om de CO₂-uitstoot te verminderen, maar we moeten constateren dat er nog geen meetbare vooruitgang geboekt is en dat maatregelen die zoden aan de dijk moeten zetten, nog jaren in het verschiet liggen.

KREDIETCRISIS In IJmuiden spraken we Marc van der Pluym en Marleen Kaatee van het Prinses Amaliawindpark voor de kust van Egmond aan Zee. Het park is met het blote oog vanaf de duinen niet te zien. Zestig masten staan er in zee met elk een turbine van twee megawatt. Het park werd juni vorig jaar in gebruik genomen en draait sindsdien naar tevredenheid. Tijdens de winterstormen van februari werd voor het eerst het piekvermogen van 120 megawatt bereikt, vertelt Kaatee trots. Samen met het eerder geopende park Noordzeewind (96 megawatt) staat er nu zo'n 200 megawatt windvermogen op zee. Volgens de kabinetsdoelstellingen moet dat zesduizend megawatt zijn in 2020. Dus dertig maal zoveel in tien jaar tijd. Ik denk: dat halen we nooit. Van der Pluym is diplomatieker en noemt het 'een grote uitdaging'. Ook al omdat windmolenfabrikanten enorm zullen moeten uitbreiden om aan de vraag tegemoet te komen. De volgende dag stond in de krant dat leidend fabrikant Vestas juist 1800 mensen op straat heeft gezet vanwege de teruglopende vraag in de Verenigde Staten. De kredietcrisis slaat ook toe in de duurzame-energiesector.

CHEMIEPARK De enige installatie in Nederland met grote, ja Europese, dimensies troffen we aan in Delfzijl. Daar legt BioMCN de laatste hand aan de installaties die glycerol – een bijproduct bij de productie van biodiesel – omzet in methanol. Die alcohol wordt percentsgewijs bijgevoegd aan benzine ten einde de CO₂-uitstoot van de brandstof te verlagen. De gigantische installatie in Delfzijl is in de jaren zeventig opgezet om aardgas om te zetten in het vloeibare methanol. Toen aardgas nog goedkoop was en methanol duur, was dat erg lucratief. Maar toen de aardgasprijs steeg, veranderde dat en werd de unit, zo groot als drie portiekflats, uit bedrijf genomen. Een tweede leven begon toen iemand bedacht dat je er ook glycerol mee om kon zetten. Eerst werd het proces in een proefabriek getest en medio mei wordt, volgens planning, een kwart van de installatie opgestart, aldus *plant-manager* Paul Compagne. Daarmee kan 200.000 ton biomethanol per jaar geproduceerd worden. De hele installatie in Delfzijl kan meer glycerol verwerken dan er in heel Europa geproduceerd

→ TOWARDS KNOW-LEDGE DEMOCRACY LEIDEN

Wat zijn de uitdagingen die de opkomende kennisdemocratie met zich meebrengt? Daarover gaat de internationale conferentie Towards Knowledge Democracy – Gevolgen voor wetenschap, politiek en media.

Van 25 tot en met 27 augustus organiseert de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO) in samenwerking met andere organisaties een congres over de uitdagingen voor de kennisdemocratie. Drie werelden, wetenschap, politiek en media, komen bij elkaar om vervolgstappen te zetten. Deze conferentie is tevens de afscheidsbij-

wordt, maar dat is marketingtechnisch niet handig. Wel bestaan er plannen om op naastliggende percelen fabrieken te beginnen die methanol verwerken tot dieselvervangende brandstoffen of tot andere chemische bulkproducten. De contouren tekenen zich af van een groene chemische industrie op het Chemiepark Delfzijl.

STOOMVEER Op weg naar Duitsland troffen we bij het dorp Kostverloren een tafereel dat het verschil tussen het Nederlandse en Duitse energiebeleid in één beeld samenvat: op de voorgrond was een graafmachine bezig nieuwe gasleidingen vanuit het noordoosten te bedekken, terwijl aan de Duitse overkant tientallen windturbines maalden in de stevige westenwind. Over een smal fietsbruggetje bereikten we Duitsland via de achterdeur waarna een gerenoveerd stoomveer ons over de Dollard van Ditzum naar Petkum voer.

Meer weten?
De volledige route van Jos Wassink en Koos Termorshuizen is te volgen op www.northseacycling.com.
Wie ook een fietstocht langs de hele Noordzee wil maken, kan zich oriënteren op www.northsea-cycle.com.

Paul Compagne van BioMCN (links) toont de methanolmaker in Delfzijl.

Koos Termorshuizen (links) en Jos Wassink bij de Noordzee (ter hoogte van de Noord-Friese Waddeneilanden).

06/2009

VROM.NL

NR 05

JAARGANG 11

eenkomst van prof. dr. Roel in 't Veld, die per 1 november het voorzitterschap van de RMNO neerlegt. Speciaal voor lezers van VROM.NL verzorgt de RMNO tijdens de conferentie een spectaculaire verrassingstocht door historisch Leiden. Natuurlijk krijgt u ook een vrijkaart voor de conferentie, die naast de plenaire onderdelen meer dan veertig praktische workshops telt. Maak zelf uw keuze!

aanmelden bij:
Ana Lidia Aneas Moyano,
analidia@rmno.nl

sluitingstermijn aanmeldingen:
zaterdag 15 augustus

maximumaantal deelnemers:
10 personen. Vol = vol.

locatie:
Hooglandse kerk en de
juridische faculteit van de
Universiteit Leiden.
Zie voor de route
www.knowledgedemocracy.nl.

De locaties zijn toegankelijk
voor rolstoelen.

meer informatie:
www.knowledgedemocracy.nl

Dag 1: dinsdag 25 augustus
*Geavanceerde theorie – Vinden
van gemeenschappelijke basis*
In de ochtend van de eerste dag
worden verschillende visies
op kennisdemocratie plenair
gepresenteerd. De workshops
in de middag vormen een plat-
form voor discussie.
Vooraanstaande wetenschap-
pers als Julie Thompson Klein,
Roland Scholz, Christian Pohl,
John Ryan en Silvio Funtowicz
treden op als keynote speaker.

Dag 2: woensdag 26 augustus
*Spanning & synergie – Zicht op
uitdagingen*
Gedurende de tweede dag van
het congres duiken we diep in
de materie. In een groot aantal
sessies komen alle spanningen
tussen wetenschap, politiek en
media aan bod. Met name span-
ningen die we in de beleidswe-
reld vaak tegenkomen. Zo zijn
er op deze dag diverse prak-
tische workshops over trans-
disciplinariteit en grenswerk.

Dag 3: donderdag 27 augustus
*Brug tussen theorie & praktijk –
Nemen van verantwoordelijk-
heid*
Op de laatste dag van het con-
gres worden bevindingen
omgezet in concrete aanbeve-
lingen om te komen tot een
kennisdemocratie. Die worden
s middags aan vertegenwoor-
digers van wetenschap,
politiek en media aangeboden.
